

ระบบการเลือกตั้งกับการเปลี่ยนแปลงระบบพรรคการเมือง :
กรณีศึกษาการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเทศไทย

พันเอก พิชัย เข้มทอง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2546

ISBN 974-17-4887-6

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

23 ส.ค. 2549

I 219.36225

**ELECTORAL SYSTEM AND PARTY SYSTEM REALIGNMENT :
A CASE STUDY OF GENERAL ELECTIONS IN THAILAND**

COLONEL PICHAI KEMTHONG

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

For the Degree of Doctor of Philosophy in Political Science

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2003

ISBN 974-17-4887-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ระบบการเลือกตั้งกับการปรับเปลี่ยนระบบพรรคการเมือง : กรณีศึกษาการ
เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเทศไทย

โดย พันเอก พิชัย เข้มทอง

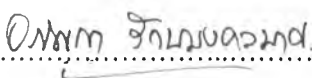
สาขาวิชา รัฐศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ ลิ้มมณี

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต

..........คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์)

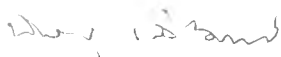
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..........ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อภิญา รัตนมงคลมาศ)

..........อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ ลิ้มมณี)

..........กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.จรัส สุวรรณมาลา)

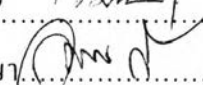
..........กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ)

..........กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์ เสงี่ยมพงษ์)

พิชัย เข้มทอง : ระบบการเลือกตั้งกับการปรับเปลี่ยนระบบพรรคการเมือง : กรณีศึกษาการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเทศไทย (ELECTORAL SYSTEM AND PARTY SYSTEM REALIGNMENT : A CASE STUDY OF GENERAL ELECTIONS IN THAILAND) อ.ที่ปรึกษา ศ.ดร.อนุสรณ์ ลิ้มมณี ; 208 หน้า ISBN 974-17-4887-6

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์ของระบบการเลือกตั้ง ได้แก่ การมีส่วนร่วมทางการเมือง การแจกแจงคะแนนเสียงและที่นั่งพรรคเด่น และ ความไม่เป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงกับที่นั่ง และหาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการเกิดระดับพรรคเด่นพรรคเดียวที่เพิ่มสูงขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า ผลลัพธ์ของการเลือกตั้งได้แก่ การมีส่วนร่วมทางการเมือง การแจกแจงคะแนนเสียงและที่นั่งพรรคเด่นเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ แต่ความไม่เป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงกับที่นั่งกลับลดต่ำลงอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ระบบการเลือกตั้งโดยทั่วไป ได้แก่ โครงสร้างระบบการเลือกตั้งแบบผสมและบัตรลงคะแนนแบบแยกประเภท ในระบบเสียงข้างมากใช้เขตเลือกตั้งขนาดเล็กที่สุด มีผู้แทนราษฎรเขตละหนึ่งคน บัตรลงคะแนนแบบแยกประเภท ในระบบสัดส่วนซึ่งอยู่ภายใต้โครงสร้างระบบการเลือกตั้งแบบผสม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวนจำกัด มีกำหนดเกณฑ์คะแนนเสียงขั้นต่ำ และบัตรลงคะแนนแบบแยกประเภทให้ผู้ออกเสียงเลือกบัญชีรายชื่อพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวประกอบกับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้คะแนนเสียงและที่นั่ง กระจุกตัวที่พรรคอันดับหนึ่งเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้ระดับที่นั่งพรรคเด่นที่เพิ่มสูงขึ้นมิได้เกิดจากกระบวนการนับคะแนน แต่เกิดจากการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ซึ่งเป็นการตัดสินใจเลือกภายใต้กรอบจำกัดของระบบการเลือกตั้ง เป็นไปตามทฤษฎีสถาบันใหม่ และจากการทดสอบตัวแบบทั้งตัวแบบทั่วไป ตัวแบบเสียงข้างมากและตัวแบบสัดส่วนมีความตรง หมายความว่าทฤษฎีสถาบันใหม่เหมาะสมสอดคล้องกับการทำนายความสัมพันธ์ อิทธิพลของระบบเลือกตั้ง ต่อการปรับเปลี่ยนระบบพรรคการเมืองของประเทศเดียวกันต่างห้วงระยะเวลา ความเที่ยงอำนาจการทำนายของตัวแปรรายคู่ทุกคู่มีนัยสำคัญ มีอำนาจการทำนายได้มากกว่าร้อยละ 60

สาขาวิชา รัฐศาสตร์..... ลายมือชื่อนิติ..... .....
ปีการศึกษา 2546..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... .....

4381905724 : MAJOR POLITICAL SCIENCE

KEYWORD : ELECTION /ELECTORAL SYSTEM/PARTY SYSTEM

PICHAİ KEMTHONG : ELECTORAL SYSTEM AND PARTY SYSTEM
 REALIGNMENT : A CASE STUDY OF GENERAL ELECTIONS IN THAILAND.
 ADVISOR : PROFESSOR DR. ANUSORN LIMMANEE, 208 PP.
 ISBN 974-17-4887-6.

The objective of this dissertation is to compare the electoral consequence i.e. political participation, one dominant votes and seats and the disproportionality of translating votes into seats so as to test causal relation for the increased degree of the one dominant seats of the party system.

The research found that the electoral consequence i.e. political participation, one dominant votes and seats, have increased significantly. Nevertheless there exists the disproportionality of translating votes into seats which has decreased significantly. In the general model, a mixed electoral structure and categorical ballot structure; in the majority model, the smallest district magnitude (plurality - single member constituency) ; in the proportional model, which falls under the mixed electoral structure, limited assembly size, and legal threshold on criteria for votes, and categorical ballot structure allows voters to select party list MPs from one single party (closed PR, party listed system), this compounded with the fact that political participation has increased higher. This has resulted in an increase of one dominant votes and seats of the party system. Incidentally the one dominant seats of the party system is not a result of the electoral formula (counting votes into seats process) but from the constrained choice of voters within a manipulated electoral system according to “the new institutionalism theory.” And from the full general model, the majority model and the proportional model are valid. This means that the new institutionalism theory is appropriate to predict the causal relation of the electoral system on the party system realignment in the same area but at different times. The reliability of the prediction of each pair of factors is significant with a reliability prediction of more than sixty per cent.

Field of study.....Political science...

Academic year.....2003.....

Student's signature.....

Advisor's singnature.....

Pichai Kemthong

A. Lim

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความเมตตาของบุคคลต่างๆ คือ ศาสตราจารย์ ดร.พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว รองศาสตราจารย์ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และ ดร.เชาวนะ ไตรมาศ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้ก่อรูปทางความคิดให้กับผู้วิจัย ศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ ลิ้มมณี รองศาสตราจารย์ ดร.อภิญา รัตนมงคลมาศ รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ รองศาสตราจารย์ ดร.จรัส สุวรรณมาลา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์ เสงี่ยมพงษ์ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาและแนะนำให้ชั้นการวิจัย ศาสตราจารย์ ดร.ชิตชนก เหลือสินทรัพย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาดา บวรกิตติวงศ์ และ ดร.วรรณิ์ แกมเกตุ ซึ่งให้ความรู้และคำปรึกษาในส่วนของการวิเคราะห์เชิงปริมาณที่ใช้ในการวิจัย รองศาสตราจารย์ ดร.วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ รองศาสตราจารย์ ดร.ดำรงค์ วัฒนา รองศาสตราจารย์ ดร.ทศพร ศิริสัมพันธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.กล้า ทองขาว และศาสตราจารย์พงศ์เพ็ญ สกุนตาทย์ ซึ่งให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัย ตั้งแต่เริ่มเข้าศึกษาในหลักสูตรนี้ คุณเด่นดวง วัลละเอียด ผู้ซึ่งให้คำแนะนำและคำปรึกษาตลอดเวลาที่ผู้วิจัยได้ศึกษาอยู่ ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแห่งนี้ คุณจักรสิน วิเศษสาทร และคุณณัฐยา กำแพงทอง ซึ่งช่วยกรุณาดูแลในส่วนของการจัดทำรูปเล่มวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่ได้กล่าวมา และขอขอบคุณกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย คณะกรรมการการเลือกตั้ง และสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ในการอนุเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ทั้งนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่จิตรา เงินการค้า พลเอก นพดล วรรณโทัย และ พลเอก อาชวินทร์ เสวตเศรณี ผู้ที่ให้คำแนะนำและให้การสนับสนุนแก่ผู้วิจัยในการเข้าศึกษาในหลักสูตรนี้มาโดยตลอด และขอขอบคุณ คุณบุศรา เข้มทอง ภรรยาผู้ที่ได้ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือในทุกด้าน และเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดเวลา จนทำให้วิทยานิพนธ์พิมพ์สำเร็จลุล่วงโดยบริบูรณ์

พันเอกพิชัย เข้มทอง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ ภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
สภาพปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	10
สมมติฐานการวิจัย.....	10
กรอบแนวความคิดในการวิจัย.....	12
ขอบเขตการวิจัย.....	15
ข้อจำกัดการวิจัย.....	15
นิยามปฏิบัติการ.....	15
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	17
การนำเสนอ.....	17
บทที่ 2 พัฒนาการระบบการเลือกตั้งและระบบพรรคการเมืองไทย ตั้งแต่พ.ศ.2475–2544.....	19
ตอนที่หนึ่ง ยุคคณะราษฎร (พ.ศ.2475 ถึง พ.ศ.2490).....	21
ตอนที่สอง ยุคการปกครองโดยทหาร (พ.ศ.2490 ถึง พ.ศ.2516).....	24
ตอนที่สาม ยุคเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นประชาธิปไตย (พ.ศ.2516 ถึง พ.ศ.2531).....	28
ตอนที่สี่ ยุคประชาธิปไตย (พ.ศ.2531 ถึง พ.ศ. 2544).....	33
บทที่ 3 แนวคิด ทฤษฎี.....	37
ตอนที่หนึ่ง ทฤษฎีสถาบันใหม่.....	37
ตอนที่สอง แนวคิดเกี่ยวกับระบบการเลือกตั้งและระบบพรรคการเมือง.....	39
ส่วนที่หนึ่ง ระบบการเลือกตั้ง.....	42
ส่วนที่สอง การมีส่วนร่วมทางการเมือง.....	46
ส่วนที่สาม การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง.....	47
ส่วนที่สี่ การนับคะแนน.....	49

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ตอนที่สาม วรรณกรรมเกี่ยวกับระบบการเลือกตั้งและระบบพรรคการเมือง.....	52
ส่วนที่หนึ่ง ผลงานวิจัยของนักวิชาการ.....	52
ส่วนที่สอง กรณีตัวอย่างประเทศญี่ปุ่น.....	54
บทที่ 4 วิจัย	62
ตอนที่หนึ่ง วิธีดำเนินการวิจัย.....	68
ส่วนที่หนึ่ง ปฏิธานิยมเชิงตรรกะยุ่งเหยิง.....	68
ส่วนที่สอง ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย.....	70
ตอนที่สอง การรวบรวมข้อมูล.....	71
ส่วนที่หนึ่ง หน่วยการวิเคราะห์และระดับการอธิบาย.....	72
ส่วนที่สอง มาตรวัดค่าตัวแปร.....	72
ส่วนที่สาม แหล่งข้อมูลและเครื่องมือการรวบรวมข้อมูล.....	78
ตอนที่สาม การวิเคราะห์ข้อมูล.....	78
บทที่ 5 ผลการวิจัย	82
ตอนที่หนึ่ง เปรียบเทียบระบบการเลือกตั้งและผลลัพธ์.....	83
ส่วนที่หนึ่ง ระบบการเลือกตั้ง.....	83
ส่วนที่สอง การตัดสินใจเลือกของผู้ออกเสียงเลือกตั้ง.....	89
ส่วนที่สาม ผลลัพธ์ของระบบการเลือกตั้ง.....	92
ตอนที่สอง การทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ.....	101
ส่วนที่หนึ่ง ตัวแบบทั่วไป.....	102
ส่วนที่สอง ตัวแบบเสียงข้างมาก.....	108
ส่วนที่สาม ตัวแบบสัดส่วน.....	117

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	123
ตอนที่หนึ่ง สรุปผลการวิจัย.....	124
ตอนที่สอง อภิปรายผล.....	124
ส่วนที่หนึ่ง ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระบบพรรคเด่นพรรคเดี่ยว.....	125
ส่วนที่สอง ระบบการเลือกตั้งและระบบพรรคการเมืองที่ควร.....	131
ตอนที่สาม ข้อเสนอแนะ.....	134
รายการอ้างอิง.....	139
ภาคผนวก ก กฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง.....	154
ภาคผนวก ข การจัดเขตเลือกตั้ง.....	166
ภาคผนวก ค การวิเคราะห์ข้อมูล.....	171
ประวัติผู้วิจัยวิทยานิพนธ์.....	208

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 1-1	ตัวแบบทั่วไป.....	12
ภาพที่ 1-2	ตัวแบบเสียงข้างมาก.....	13
ภาพที่ 1-3	ตัวแบบสัดส่วน.....	14
ภาพที่ 3-1	แนวคิดสถาบันใหม่.....	39
ภาพที่ 3-2	ระบบการเลือกตั้งและผลลัพธ์.....	41
ภาพที่ 3-3	สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	51
ภาพที่ 4-1	การวิเคราะห์ถดถอยหลายชั้น multiple regression.....	64
ภาพที่ 4-2	เส้นทางอิทธิพล.....	65
ภาพที่ 4-3	มาตรวัดค่าของ Sartori.....	67
ภาพที่ 4-4	สมการเส้นตรง.....	79
ภาพที่ 4-5	เส้นทางอิทธิพล.....	80
ภาพที่ 5-1	การมีส่วนร่วมทางการเมือง.....	96
ภาพที่ 5-2	การแจกแจงคะแนนเสียงพรรคเด่น.....	97
ภาพที่ 5-3	การแจกแจงที่นั่งพรรคเด่น.....	98
ภาพที่ 5-4	ความไม่เป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงกับที่นั่ง.....	99
ภาพที่ 5-5	ความเที่ยงอำนาจการทำนายตัวแปรรายชื่อ ตัวแบบทั่วไป.....	103
ภาพที่ 5-6	เส้นทางอิทธิพล ตัวแบบทั่วไป.....	106
ภาพที่ 5-7	ความเที่ยงอำนาจการทำนายตัวแปรรายชื่อ ตัวแบบเสียงข้างมาก.....	108
ภาพที่ 5-8	เส้นทางอิทธิพล ตัวแบบเสียงข้างมาก.....	114
ภาพที่ 5-9	ความเที่ยงอำนาจการทำนายตัวแปรรายชื่อ ตัวแบบสัดส่วน.....	118
ภาพที่ 5-10	เส้นทางอิทธิพล ตัวแบบสัดส่วน.....	121

สารบัญตาราง

		หน้า
ตาราง	5-1 สัดส่วนราษฎรต่อผู้แทน (ES_1).....	85
ตาราง	5-2 จำนวนเขตเลือกตั้งต่อขนาดสภา (ES_2).....	88
ตาราง	5-3 การมีส่วนร่วมทางการเมือง (PT)	90
ตาราง	5-4 การแจกแจงคะแนนเสียงพรรคเด่น (VT_1)	91
ตาราง	5-5 ความไม่เป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงและที่นั่ง.....	93
ตาราง	5-6 การแจกแจงที่นั่งพรรคเด่น (one dominant seat : ST_1)	94
ตาราง	5-7 ตารางเปรียบเทียบระบบและผลการเลือกตั้ง.....	100
ตาราง	5-8 ความเที่ยงอำนาจการทำนายตัวแปรรายชื่อ ตัวแบบทั่วไป.....	103
ตาราง	5-9 เส้นทางอิทธิพล ตัวแบบทั่วไป.....	107
ตาราง	5-10 ความเที่ยงอำนาจการทำนายตัวแปรรายชื่อ ตัวแบบเสียงข้างมาก.....	109
ตาราง	5-11 เส้นทางอิทธิพลตัวแบบเสียงข้างมาก.....	115
ตาราง	5-12 ความเที่ยงอำนาจการทำนายตัวแปรรายชื่อ ตัวแบบสัดส่วน.....	118
ตาราง	5-13 เส้นทางอิทธิพลตัวแบบสัดส่วน	122